

SİVRİHİSAR (ESKİŞEHİR) GELENEKSEL KENT DOKUSUNUN KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Sivrihisar (Eskişehir) Traditional Urban Texture in the Context of Conservation

Canan KOÇ¹

Dicle Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi Şehircilik Anabilim Dalı

canan.koca@dicle.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0992-2290

Ahmet KOÇ

Dicle Üniversitesi
Teknik Bilimler M.Y.O

ahmetkoc0625@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-6932-6680

(Teslim: 7 Aralık 2020; Son Düzeltme: 6 Mart 2021; Kabul: 19 Mart 2021)
(Received: December 7, 2020; Last Revised: March 6, 2021; Accepted: March 19, 2021)

Abstract

The national and international studies for the conservation of the city are carried out in Turkey has many cities with rich historical and cultural values. Especially after 1950 with the increase in the destruction of historical city textures as a result of the rapid population growth and unplanned urbanization, the conservation of immovable antiquities has come to the fore and various legal regulations have been made. Conservation efforts continue today, and rehabilitation practices are continued in historical regions. It is of great importance to carry out conservation activities within the framework of sustainability in the historical cities, which contain the traces of various civilizations. Sivrihisar city, which has a deep-rooted history and preserved its traditional texture, was chosen as the study area. The method of the study consists of 5 stages as determination of the problem, literature review, on-site observation and examination, evaluation, results and recommendations.

Although Sivrihisar lost its importance in the past, today it has started to gain value again with its tourism potential. Planning studies have the quality to ensure the conservation of Sivrihisar historical city texture. Restoration, facade renovation and street improvement works have gained speed in Sivrihisar recently. These are important studies for the future of Sivrihisar. However, it is clear that uncontrolled tourism will have negative effects on the historical urban texture. The problem of the study is the presence of buildings in the historical city center that need conservation and not to be conserved against tourism. In this context, evaluating the planning studies by considering the old and new urban texture and proposing solutions to the problems constitute the aim of the study.

The carrying capacity of Sivrihisar should be taken into consideration in order not to be adversely affected by the excessive tourist density. Tourism in Sivrihisar should be handled within the framework of sustainability principles. By applying policies such as conservation, rehabilitation and renewal, the continuity of the worn out historical texture should be ensured.

Keywords: Urban conservation, historical environment, traditional texture.

Öz

Zengin tarihi ve kültürel değerlere sahip birçok kenti bulunan Türkiye’de tarihi kentlerin korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle 1950 sonrasında ortaya çıkan hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme sonucunda tarihi kent dokularında tahribatın artmasıyla taşınmaz eski eserleri koruma çalışmaları gündeme gelmiş ve çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Günümüzde de korumaya yönelik çalışmalar devam etmekte olup, tarihi bölgelerde sağlıklaştırma uygulamaları sürdürülmektedir. Çeşitli medeniyetlerin izlerini barındıran tarihi kentlerimizde sürdürülebilirlik çerçevesinde koruma faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Köklü bir tarihi geçmişi olan ve geleneksel dokusunu koruyan Sivrihisar kenti çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışmanın yöntemi; problemin belirlenmesi, literatür taraması, yerinde gözlem ve inceleme, değerlendirme, sonuç ve öneriler olmak üzere 5 aşamadan oluşmaktadır.

Sivrihisar’ın geçmişteki önemini kaybettiği dönemler olmasına karşın, günümüzde turizm potansiyeli ile tekrar değer kazanmaya başlamıştır. Planlama çalışmaları, Sivrihisar tarihi kent dokusunun korunmasını sağlayacak nitelik taşımaktadır. Sivrihisar’da son dönemde restorasyon, cephe yenileme ve sokak sağlıklaştırma çalışmaları hız kazanmıştır. Sivrihisar’ın geleceği açısından bunlar önemli çalışmalardır. Ancak, kontrolsüz turizmin tarihi kent dokusu üzerinde olumsuz etkileri olacağı açıktır. Tarihi kent merkezinde koruma ihtiyacı olan yapıların bulunması ve turizm karşısında oluşabilecek korunamama sorunsalı çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Bu

¹ Sorumlu Yazar/ Corresponding author

bağlamda eski ve yeni kent dokusu ele alınarak planlama faaliyetlerinin değerlendirilmesi ve sorunlara ilişkin çözüm önerileri çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Sivrihisar'ın aşırı turist yoğunluğundan olumsuz şekilde etkilenmemesi için taşıma kapasitesinin dikkate alınması gereklidir. Sivrihisar'da turizm, sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde ele alınmalıdır. Koruma, sağlıklılaştırma ve yenileme gibi politikalar uygulanarak yıpranan tarihi dokunun sürekliliği sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel koruma, tarihi çevre, geleneksel doku.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilir kentlerin geliştirilmesi için tarihi ve doğal dokunun birlikte korunması önemli konulardan biridir. Kentsel koruma doğal nitelik ve karakteri gereği, tarihi değer taşıyan bir alan, bir yapı ya da yapısal elemanların fiziksel karakterinin, peyzajlarının, çevrelerinin ve ortamlarının korunmasını amaçlamaktadır (Yazgan ve Erdoğan 1992; Özdemir, 2007). Bunun yanı sıra tarihi çevrenin korunarak tarihi mirasın gelecek kuşaklara iletilmesi, kültürel süreklilik ve çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanaklarının sunulması beklenmektedir (Kapuci 2004; Kan, 2009)

Kentsel koruma sosyal, ekonomik ve fiziksel fayda sağlamaktadır. Geleneksel yapılarda bakım, onarım ya da restorasyon gibi çalışmalar yapılarak bu yapıların yeniden kullanımının sağlanması, sürdürülebilirliğin fiziksel ve sosyo-ekonomik yapı taşlarının oluşumu açısından önem kazanmaktadır. Tarihi yapıların koruma-kullanma dengesi çerçevesinde kente kazandırılması fiziksel sürdürülebilirlik sağlarken, özgün doku bozulmadan yeni fonksiyonlar yüklenmesi ya da mevcut fonksiyonun devamlılığı ile sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan faydalı olmaktadır. Eski kent dokularının korunması ve canlandırılması ile eski yapıların yeniden kullanılabilir hale getirilmesi kentin saçaklanmasını ve yeni gelişme alanlarının açılmasını azaltmakla birlikte, doğal kaynakların kentsel gelişme baskısı ile karşılaşmadan sürdürülebilir kılınmasında etkili olmaktadır (Yusof vd., 2007; Çötel, 2012).

Kentsel koruma çalışmalarına ilişkin yasal süreç ülkemizde Cumhuriyet öncesi döneme dayanmaktadır. Bu dönemdeki çalışmalar daha çok taşınır eski eserlerin korunmasına yönelik olup, Cumhuriyet sonrasında koruma stratejileri kent ölçeğine doğru gelişme gösterse de çoğu zaman yeterli düzeyde olamamıştır. 1869 yılında hazırlanan I. Asar-ı Atika Nizamnamesi, taşınmaz eski eserlerden çok, taşınır eski eserlerin korunması amacı taşımıştır. Bu nizamname 1874 ve 1906 yıllarında değiştirilerek uygulanmasına devam edilmiştir (Çeçener, 1992). 1906'da yürürlüğe konan Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1951 yılında 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair

Kanun" yürürlüğe girene kadar Cumhuriyet Dönemi'nde kullanılarak, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin tespitini ve belgelenmesini sağlamıştır (Kan, 2009).

Özellikle 1950 sonrasında ortaya çıkan hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme sonucunda tarihi kent dokularında tahribatın artmasıyla taşınmaz eski eserleri koruma çalışmaları gündeme gelmiştir. İmar faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek eski eserlerle ilgili sorunları çözmek ve korunmalarını denetlemek üzere 02.07.1951 tarihinde 5805 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. 1973 tarihinde çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, Türkiye'de tarihi çevrenin bütün olarak korunması gerekliliğini ön gören ilk yasal düzenleme olmuştur (Kan, 2009).

Korumaya yönelik yasal çalışmalar 1980 sonrasında devam etmiş, tarihi çevrenin korunması Anayasa ile de güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda, 1982 Anayasası'nın 63. Maddesi'nde "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alır" ifadesi yer almaktadır.

1710 sayılı yasa, 21.7.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun uygulamaya konulmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. 2863 sayılı yasa ile sit kavramı yeniden tanımlanarak, koruma amaçlı imar planı kavramı yeni bir planlama türü olarak kabul edilmiştir (Akay 1992; Kan, 2009). Koruma amaçlı imar planları, sokak, meydan, doku ya da silüet düzeyinde bütünlük gösteren tarihsel ve kültürel mirasa konu olan mekânsal altyapının sürdürülebilirliğine ilişkin özgün mekânsal-işlevsel stratejiler ile sosyo-ekonomik yapıya ilişkin stratejileri de içeren tasarım ürünleridir (Özcan, 2009). 2863 sayılı yasa, korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıklarına her türlü insani ve fiziki müdahalede bulunmayı yasaklamaktadır (Akay 1992; Kan, 2009). 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun, 24.06.1987 tarihli 3386 sayılı kanun ve 14.07.2004 tarihli 5226 sayılı kanun ile bazı maddeleri değiştirilmiş ve yeni maddeler eklenmiştir. 16.6.2005 tarihinde ise 5366 sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak

Kullanılması Hakkında Kanun'u çıkarılmıştır. Bu yasa ile yenileme alanındaki düzenlemelere yer verilmiştir.

Ülkemizde tarihi çevre koruma kavramının geliştirilmesi amacıyla çeşitli ulusal ve uluslar arası boyuttaki platformlarda çalışmalar yapılmaktadır. Venedik Sözleşmesi, Avrupa Konseyi, Barcelona Sözleşmesi, Avrupa Mimari Mirası Sözleşmesi ve Amsterdam Deklerasyonu, II. Washington Sözleşmesi, Tarihi Kentler Kentsel Bölgeler İçin Koruma Sözleşmesi gibi etkinliklere fiilen katılmıştır. Ayrıca 1965 yılında UNESCO tarafından kurulan ICOMOS'a üye olarak, uluslararası sözleşme ve toplantılarda alınan önemli kararları kabul etmekte ve ilke olarak benimsemektedir (Kapuci 2004; Kan, 2009).

Çeşitli medeniyetlerin izlerini barındıran tarihi kentlerimizde sürdürülebilirlik çerçevesinde koruma çalışmalarının yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla çalışmada, doğal, kültürel ve geleneksel dokusu ile Anadolu Türk kenti özellikleri gösteren Sivrihisar kentinin korunabilirliği üzerine araştırma yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Sivrihisar'ın geçmişteki önemini kaybettiği dönemler olmasına karşın, günümüzde turizm potansiyeli ile tekrar değer kazanmaya başlamıştır. Planlama çalışmaları, Sivrihisar tarihi kent dokusunun korunmasını sağlayacak nitelik taşımaktadır. Sivrihisar'da son dönemde restorasyon, cephe yenileme ve sokak sağlıklılaştırma çalışmaları hız kazanmıştır. Sivrihisar'ın geleceği açısından bunlar önemli çalışmalardır. Ancak, kontrolsüz ve taşıma kapasitesi üzerindeki turizmin tarihi kent dokusu üzerinde olumsuz etkileri olacağı açıktır. Tarihi kent merkezinde korunma ihtiyacı olan yapıların bulunması ve turizm karşısında oluşabilecek korunamama sorunsalı çalışmanın problemi oluşturmaktadır. Bu bağlamda eski ve yeni kent dokusunun ele alınarak planlama çalışmalarının değerlendirilmesi ve sorunlara ilişkin çözüm önerileri çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

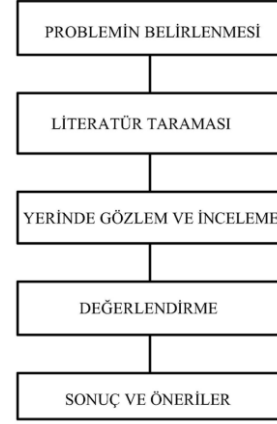
2. YÖNTEM VE MATERYAL

2.1. Yöntem

Çalışma 5 aşamada ilerlemiştir (Şekil 1). Çalışmanın ilk aşamasında materyal ve buna ait problemler belirlenmiştir. Belirlenen problemlere ait çözüm önerileri geliştirmek için yerli ve yabancı kaynaktaki benzer çalışmalar değerlendirilmiştir.

Köklü bir tarihi geçmişi olan ve geleneksel dokusunu koruyan Sivrihisar kenti çalışma alanı olarak seçilmiştir. Ulusal ve uluslar arası literatür incelendiğinde Sivrihisar ile ilgili çalışmaların çoğunlukla jeoloji ve ekoloji ağırlıklı olduğu

görülmektedir. Ek olarak, literatürde Ulu cami, kilise ve geleneksel konut örnekleri gibi yapı ölçeğinde koruma çalışmaları ele alınmaktadır. Kentsel ölçekteki araştırmaların sınırlı sayıda olması çalışma alanı olarak Sivrihisar'ın seçiminde etkili olmuştur.

Şekil 1- İş akış şeması

Figure 1- Workflow diagram

Çalışmanın 3. aşamasında; Koruma Amaçlı İmar Planı altlık olarak kullanılarak alan bizzat yerinde gözlemlenmiştir. Çalışmanın 4. aşamasında mevcut literatürlerden ve arazi gözlem-inceleme çalışmalarından yola çıkılarak değerlendirme yapılmıştır. 2020 yılında yapılan yerinde gözlem ve incelemelerle kentsel dokuyu ortaya koyan mevcut haritalar güncellenmiştir. Çalışma fotoğraflarla desteklenmiştir. Son aşamada ise elde edilen bilgiler ışığında Sivrihisar tarihi kent dokusunun mevcut durumuna ilişkin korumaya yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Çalışma kapsamında eski ve yeni kent dokusu incelenmiştir. Tarihi ve kültürel özellikleri ile turistik öneme sahip kentte, sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesi ve geleneksel dokunun korunması gerektiği vurgulanmıştır.

2.2. Materyal

Sivrihisar, Eskişehir kent merkezine yaklaşık 93 km, Ankara kent merkezine 125 km mesafededir. Kuzeyinde Mihalıççık ve Beylikova, doğusunda Günyüzü, batısında Mahmudiye ve Çifteler, güneyinde Afyonkarahisar ili Emirdağ ilçesi ve Konya ili Çeltik ilçesi bulunmaktadır (Şekil 2).

Deniz seviyesinden yaklaşık 1070 m yükseklikte bulunan yerleşim yerinin güney ve batı kesimi ovalıktır. İlçe topraklarının ortalarında kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda uzanan ve Sivrihisar Kütleli adıyla anılan yükseltilerin güneydoğu kesimi 2000 m'ye yaklaşmakta, onun dışında bölgenin büyük çoğunluğu dalgalı düzlükler şeklindedir (Bultan, 2019).

Şekil 2- Çalışma alanının konumu (Url-1, 2020)

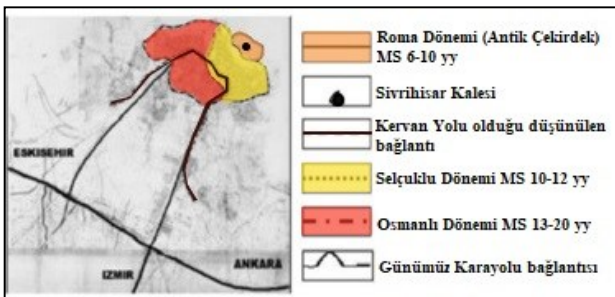
Figure 2- Location of the study area

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde Sivrihisar'ın eski ve yeni kent dokusunun fiziksel gelişimi ile kentsel planlama çalışmaları ve koruma kararları ele alınmaktadır.

3.1. Sivrihisar Eski Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi

Tarihi geçmişi Hititlere dayanan Sivrihisar sırayla Frigler, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini yaşamış ve bu medeniyetlerden etkilenmiştir (Şekil 3). İlçe sınırları içinde bulunan çok sayıda prehistorik bulgular ise Sivrihisar'ın tarihini paleolitik döneme dayandırmaktadır (Urlu ve Mut, 2016). Ramsay (1960)'a göre Bizans ulaşım sistemi içinde, askeri yol ile posta yolunun düğüm noktasında orduların güvenli konaklama gereksinimlerinin karşılanmasına dönük olarak kurulmuş bir kent olan Sivrihisar, diğer uygarlıklar tarafından da askeri ve stratejik bir merkez olarak kullanılmıştır (İnceoğlu, 2013).

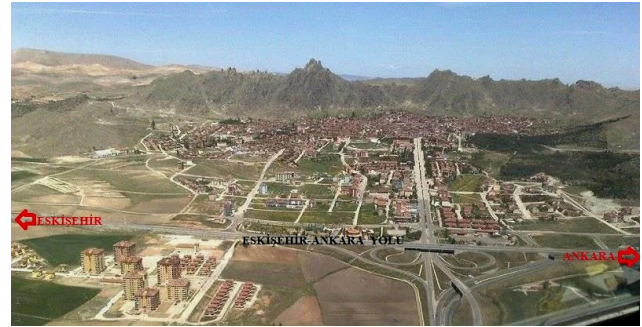

Şekil 3- 19. yüzyıl sonuna kadar Sivrihisar kentsel gelişme şeması (Aksoy, 2010; Kuçak Toprak, 2020)

Figure 3-Sivrihisar urban development scheme until the end of the 19th century

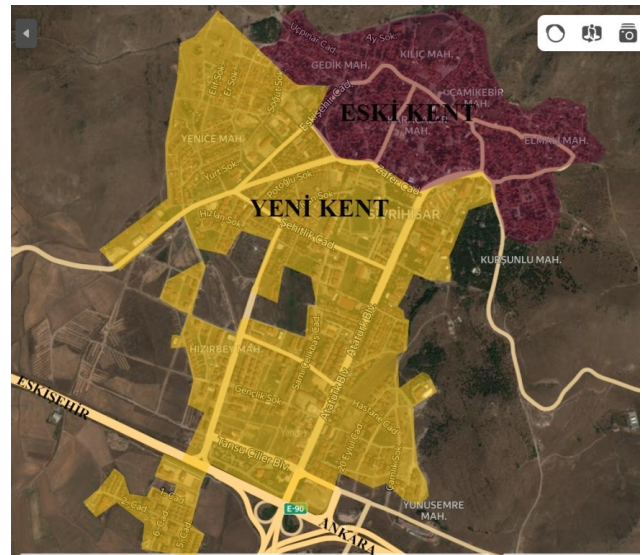
Sivrihisar tarihi kenti, kuzeyden güneye doğru eğimin azaldığı bölgede doğu-batı doğrultusunda gelişme göstermiştir. Kentin kuzeye doğru ilerleyen kısmı sivri kayaların olduğu bölgeye yaklaşmaktadır (Kuçak Toprak, 2020) (Şekil 4). Sivrihisar, kuzey rüzgârını engelleyen hilal şeklindeki kayaların eteklerinde, doğal bir amfi gibi yüzeye yerleşmiş mahalleler konumundadır (İnceoğlu, 2013).

Sivrihisar'ın kentsel gelişimi incelendiğinde; organik sokak dokusuna sahip tarihi bölge ile planlı gelişen daha çok birbirine paralel ve dik kesen yolların oluşturduğu ızgara sistemli yeni kent dokusu görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 4- Sivrihisar'ın genel görünümü (Url-2, 2020)

Figure 4- General view of Sivrihisar

Şekil 5- Eski ve yeni kent dokusu

Figure 5- Old and new urban texture

Geleneksel dokuyu oluşturan konutların yerleşiminde topoğrafya ve iklim şartlarından yararlanılmıştır. Yapılan analiz çalışmalarının sonucuna göre geleneksel konut dokusunun bulunduğu alanda yükseklik 1213-1251 m arasında, eğim ise % 0-10 arasında değişmektedir. Geleneksel konut dokusunun bulunduğu alanda yerleşim yönü genel olarak güney ve güneybatıdır. Yükselti, eğim ve

bakı açısından geleneksel konut dokusu yerleşime uygun yerlerde gelişme göstermiştir.

Sivrihisar geleneksel kent dokusunda dar ve kıvrımlı sokaklara sıklıkla rastlanmaktadır. Topoğrafyanın yanı sıra konut duvarları ya da avlu duvarları sokağın şekillenmesinde etkili olmuştur. Yolun iki tarafında bulunan avlu ya da konut duvarı çoğu zaman sokağın genişliğini belirlemiştir. Özgün sokak dokusunda Arnavut kaldırımı kullanılmış olup, bazı bölgelerde günümüzde bunların yerini parke taşı veya asfalt kaplama almıştır (Fotoğraf 1). Sokakların kesişimi ile meydanlar oluşmuş ve çoğu sokakta çeşmelere yer verilmiştir. Meydan gibi kamusal alanlardan avlu kapıları ile yarı kamusal alanlara ve oradan da özel alanlara geçişler sağlanmaktadır (Öz, 2018).

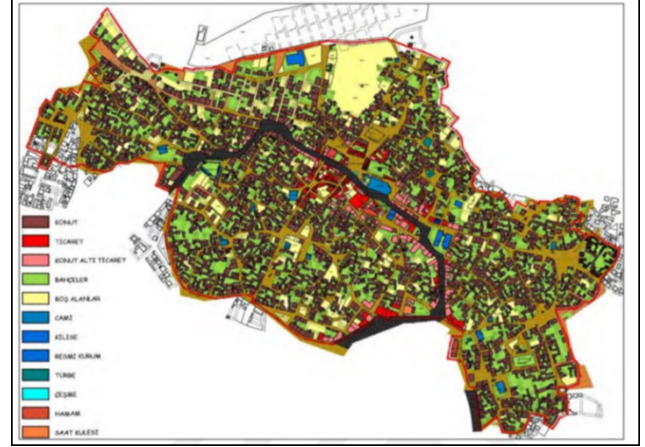

Fotoğraf 1- Sivrihisar geleneksel kent peyzajı
Photo 1- Traditional urban landscape

Sivrihisar geleneksel dokusunu meydana getiren mimari bileşenler; sivil yapılar (konutlar), kamu yapıları (darüşşifalar, imarethaneler, çeşmeler, resmi kurum, saat kulesi), dini yapılar (camiler-mescitler, medreseler, türbeler, zaviyeler ve külliyyeler), ticari yapılar (hamamlar, han, kervansaray, ticari alanlar) ve askeri yapılarıdır (Öz, 2018) (Şekil 5). Bunlar, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ait eserlerden oluşmaktadır.

Mimari bileşenlerden Zaim Ağa Konağı, Şamdanlar Evi, Bacacılar Evi, Şefik Sakarya Evi, Dalımanlar Evi, Yazıcıoğlu Konağı ve Türkay Konağı (Ancılar Evi) günümüzde varlığını sürdüren geleneksel konut örneklerinden bazılarıdır. Geleneksel konutlara ek olarak cami, mescit, kümbet, namazgah, kilise, hamam, çeşme, saat kulesi gibi korunan tarihi yapılar da bulunmaktadır (Çizelge 1). Osmanlı Dönemi'nde birçok medrese ve han yapısı yapılmış olmasına rağmen bu yapılar günümüze ulaşamamıştır. 1891 ve 1894 yıllarında 6 han, 1900 yılında 8 han,

1902 yılında 10 han, 1907 yılında ise 8 han bulunmasına rağmen, günümüzde bu yapılar yok olmuş durumdadır (Koca, 2019).

Şekil 6- Sivrihisar kent dokusunun mimari bileşenleri
(Sivrihisar Belediyesi Arşivi, 2017; Öz, 2018)

Figure 6- Architectural components of Sivrihisar urban texture

Sivrihisar'da farklı boyutlardaki yapı adalarını oluşturan konutların avlu duvarları sokağın sınırını belirleyerek organik dokunun şekillenmesinde rol oynamaktadır. Avlular ev girişi ve sokak arasında bir ayırıcı eleman olarak çalışmaktadır (Kuçak Toprak, 2020). Sivrihisar evlerinde avlu büyüklüğü ve yeri çeşitlilik göstermektedir. Yaklaşık giriş katı yüksekliğinde olan avlu duvarları mahremiyetin önemini vurgulamaktadır (Cansever, 2010; Öz, 2018). Sivrihisar evleri geniş odalı, odaların yanında yüklüklerin yer aldığı ve altında buğday ambarlarının bulunduğu, dolap içlerinde gusülhanelerin yer aldığı ayrı odalar ile şekillenmektedir (Kuçak Toprak, 2020). Konutların inşası için gerekli olan taş çevredeki kayalıklardan sağlanmış olup, tuğla ve kerpiç ise şehre yakın Aşağı Kepen köyünden getirilen topraklardan üretilmiştir (Sayan, 2009; Bultan, 2019).

Sivrihisar eski kent merkezinde Çizelge 1'de belirtildiği gibi çok sayıda cami, mescit ve türbe bulunmaktadır. Saat Kulesi'nin yer aldığı Güneş Dağı'nın eteğinde Ermeni Kilisesi yer almaktadır (Fotoğraf 2). Anadolu'nun en büyük üç kilisesinden biri olan kilise, 1876 yılında çıkan yangında tahrip olmuş ve 1881 yılında Mimar Mintes Panoyat tarafından Surp Yerrortutyun (Ermeni Kilisesi) adıyla yeniden inşa edilmiştir (Url-2, 2020) (Fotoğraf 3).

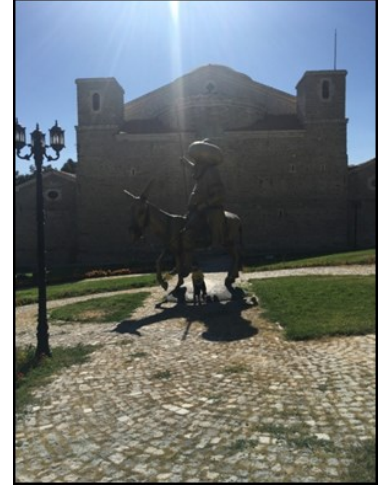
Osmanlı Dönemi'ne ait sivil mimari örneklerinin daha çok bulunduğu Sivrihisar'da kent büyümesi karşısında, tarihi öneme sahip bu yapıların zarar görmeden korunması önem taşımaktadır.

Tablo 1- Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ait tarihi yapılar (Koca, 2019 ve Salman, 2009)
 Table 1- Historical buildings belonging to the Seljuk and Ottoman Periods

Selçuklu Dönemi	Dini yapılar	Kılıç Mescid Minaresi (1244)
		Ulu Camii (1274 bugünkü hali)
		Hoca Yunus Türbesi (Kümbet Camii) (1276)
Osmanlı Dönemi	Dini yapılar	Mahmud Suzani Türbesi (1348)
		Alemşah Kümbeti (1327-28)
		Balaban Camii (1345)
		Hızır Bey Mescidi (Kubbeli Mescidi) (1438-39)
		Kurşunlu Camii (1492)
		Hazinedar Mescidi (15. Yy)
		Hoşkadem Mescidi (15. Yy)
		Akdoğan Mescidi
		Ak Camii Minaresi (1793-94)
		Namazgâh (1811)
		Elmalı Camii (Hacı Eskici Mescidi) (1834)
		Bodur Camii (Kutbiddin Camii) (1836)
		Yenice Camii (1884)
		Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Cami) (1893)
		Ermeni Kilisesi (1881 bugünkü hali)
	Hamdi Baba Türbesi	
	Hamamlar	Sinan Paşa Hamamı (1475- 1481)
		Yeni (Çifte) Hamam (1724)
		Ermeni (Gavur) Hamamı (1868)
	Çeşmeler	Balaban Çeşmesi (14. Yy)
		Kurşunlu Çeşmesi (15. Yy)
		Akdoğan Çeşmesi (15. Yy)
		Nemane Çeşmesi (1766)
		Ak Çeşme (18. Yy)
		Acem Çeşmesi (18. Yy)
		Üç Pınar Çeşmesi (18. Yy)
		Garipçe Çeşme (19. Yy)
Mavi Kadın Çeşmesi (1861)		
Kurtlu Çeşme (1884)		
Saat Kulesi	Saat Kulesi (1899)	
	Zaim Ağa Konağı (1902)	
Geleneksel Konutlar	Şamdanlar Evi (1902)	
	Bacacılar Evi (1918-1924)	
	Kaymazlar Evi (19. Yy ikinci yarısı)	
	Şefik Sakarya Evi (1910)	
	Zeyneller Evi (19. Yy sonu- 20. Yy başı)	
	Dalimanlar Evi (1902)	
	Boyacılar Evi (1898-1902)	
	Yazıcıoğlu Konağı (19. Yy sonu)	
Türkay Konağı (Ancılar Evi) (1902 öncesi)		

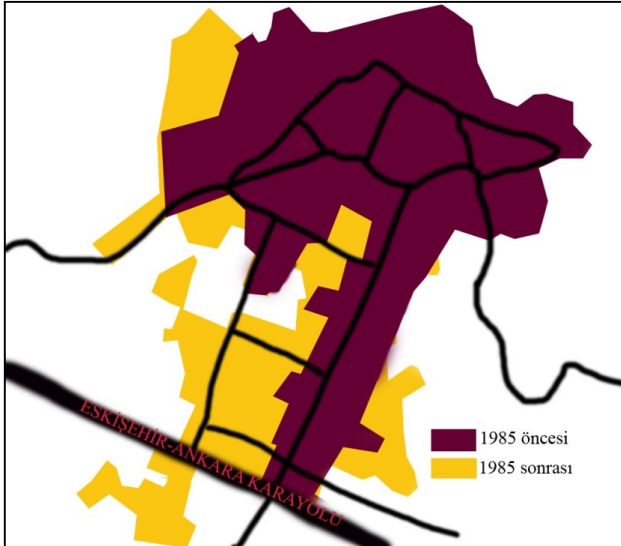
Fotoğraf 2- Saat kulesi
Photo 2- Clock tower

Fotoğraf 3- Ermeni Kilisesi'ne ait iç ve dış görseller
Photo 3- Images of the interior and exterior of the Armenian Church

3.2. Sivrihisar Yeni Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi

19. yüzyıl başlarına kadar bölgesel merkez konumunda olan Sivrihisar, 1960'lerde Eskişehir-Ankara karayolunun açılması ile bu özelliğini kaybetmiş ve Eskişehir gelişme göstermiştir (Aksoy, 2005). Eskişehir'in gelişimi Sivrihisar'ın gerilemeye başlamasında etkili olmuştur. 1960-85 yılları arasındaki nüfus artışı ve planlama çalışmaları kenti güneye yönlendirmiştir (Şekil 7).

Şekil 7- Sivrihisar'ın 1985 öncesi ve sonrası gelişimi (Aksoy,2005'ten geliştirilmiştir)

Figure 7- The development of Sivrihisar before and after 1985

Kent, tarihi merkez ile Eskişehir- Ankara yolu ile bağlantıyı sağlayan Atatürk Bulvarı çevresinde

gelişme göstermiştir. 1999 yılında Afyon kavşağının tamamlanması ile kentin gelişimi, Eskişehir-Ankara karayolunun güneyine kaymasını sağlamıştır.

Geleneksel kent dokusunun güneyinde oluşan yeni kent dokusu, bu yönde gelişimine devam etmektedir (Şekil 4). Yeni gelişen konut alanlarında geleneksel dokudan farklı olarak kat sayısı artmakta ve sokaklar daha geniş olarak düzenlenmektedir (Fotoğraf 4). Yeni kent dokusunun bulunduğu bölgede yükseklik 1099-1251 m arasında değişmektedir. Eğim ise farklılık göstererek ve bazı bölgelerde % 33'e ulaşmaktadır.

Fotoğraf 4- Sivrihisar yeni kent peyzajı (Url-3, 2020)

Photo 4- New urban landscape of Sivrihisar

Kentin gelişme yönü ve ulaşım aksları doğrultusunda şekillenen yeni yerleşim bölgesinin dağ eteklerine kurulu tarihi kent dokusundan ayrıştırılarak planlanması kentsel dokunun bozulmadan günümüze kadar özgün bir şekilde gelmesine katkı sağlamıştır (Öz, 2018).

3.3. Sivrihisar'da Kentsel Planlama ve Koruma Kararları

3.3.1. Koruma Amaçlı İmar Planı Öncesi (2011 Yılı Öncesi)

Sivrihisar'ın farklı yıllarda hazırlanan imar planlarında gelişme yönü güney olarak belirlenmiş ve yapılaşmanın geleneksel konut dokusundan uzaklaşması sağlanmıştır. Korunmasına yönelik önemli bir adım olarak tarihi bölge 2003 yılında Kentsel Sit Alanı ilan edilmiş ve 2011 yılında hazırlanan ilk Koruma Amaçlı İmar Planı ile kentsel dokunun zarar görmesi önlenmeye çalışılmıştır.

Sivrihisar'ın 19. yüzyıla tarihlenen kent planında kilise ve çevresini kaplayan Ermeni (Gedik) Mahallesi'nin geliştiği görülmektedir (Şekil 8).

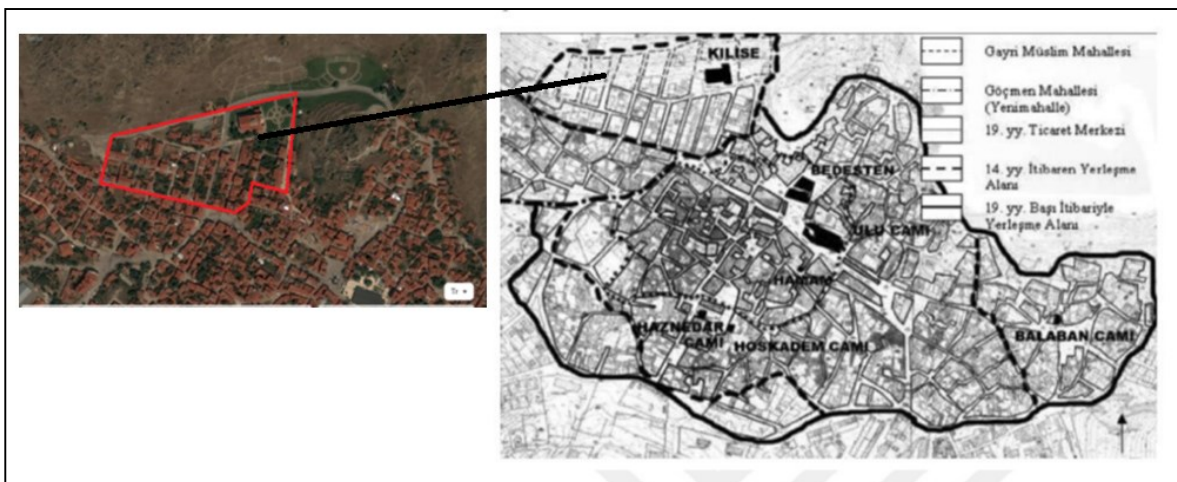
Sivrihisar'ın 1970'de hazırlanan imar planında şehir merkezi güneye kaydırılmış; yeni yapılaşma için kentin doğu ve batısındaki araziler iskâna açılmıştır. Ancak iskâna açılan bu alanlar kısa sürede dolunca, 1980'de ilave imar planı hazırlanmış ve yeni gelişme alanı için şehrin güney kesimi ile kuzeybatısındaki mülkiyeti belediyeye ait olan arazi gösterilmiştir (Sayan, 2009; Bultan, 2019).

Sivrihisar yerleşmesine ilişkin 1/1000 ölçekli uygulama imar planı 1988 yılında onanmış, 1995-1996 yıllarında revizyon planlar yapılmıştır. Onanlı imar planı, kentin batısı, kuzeyi ve doğusundaki eğimli ve kayalık alanları dikkate alarak, kentsel gelişmeyi güneye yönlendirmiş, kentin ana gelişme bölgesini, Ankara-Eskişehir karayolu ve bu yolu kente bağlayan Atatürk Bulvarı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kuzey yönünde karayolu kenarında kentsel iş alanları, karayolu ile tarihi kent merkezi arasında kalan bölgede

ise gelişme konut alanları önerilmiştir (Urlu ve Mut, 2016). Zaman içerisinde yapılan imar planı değişiklikleri ve revizyonları ile plandaki ticari alanların azlığından dolayı, konut dışı kentsel iş alanlarının ticarete dönüştüğü görülmüştür. Ayrıca yerleşimde; akaryakıt, sanayi, depolama ve güneş enerjisi amaçlı mevzi imar planları da yapılmıştır” (Urlu ve Mut, 2016).

2000'li yılların başında hazırlanan Sivrihisar'ı da kapsayan Eskişehir İli Çevre Düzeni Planında ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli yıllarda revizyon yapılmıştır. Planda tarım ve sanayi sektörlerine ilişkin kararlara yer verilirken önceki planlarda olduğu gibi Sivrihisar ilçesinin konut gelişim yönü, daha çok güney olmak üzere batı ve doğu yönü olarak belirlenmiştir. Kentin güneyinde Ankara-Eskişehir karayolu üzerinde geniş bir alan toplu konut alanı olarak belirlenmiştir. Bu plana uygun olarak, bahsi geçen alanlarda günümüzde yapılaşmalar devam etmektedir. Kentin kuzey yönünde gelişimi, topografik eşikler ile doğal ve arkeolojik sit alanlarında dolayı sınırlandırılmıştır. Yerleşme alanı çevresinin çoğunluğu, yerleşim açısından “Jeolojik Sakıncalı Alan” olarak plana işlenmiş, mera alanı olarak tanımlanmıştır (Urlu ve Mut, 2016) (Şekil 9).

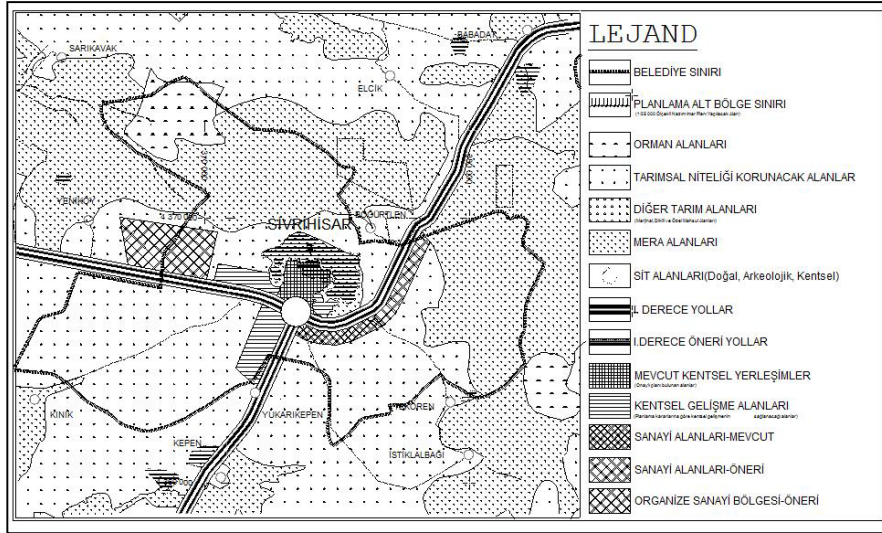
Sivrihisar yerleşimine ait ilk planlarda, -kentsel sit alanı ayrılmış, ancak-, bu alan kentsel alan olarak planlanmış, bu alanın, koruma ve kullanma ilke esasları hakkında ayrıntılı bir karar getirilmemiştir (Urlu ve Mut, 2016). Geleneksel konutların yoğun olduğu 58 hektarlık alan 31.01.2003 tarih ve 2276 sayılı kararla Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir (Dikmen ve Toruk, 2016).

Şekil 8- 19. yüzyıl sonlarında Sivrihisar kent planı ve Ermeni Mahallesi'nin konumu (Aksoy, 2010; Kuçak Toprak, 2020)

Figure 8- Sivrihisar city plan at the end of the 19th century and location of Armenian Neighbourhood

Şekil 9- 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (Uurlu ve Mut, 2016)

Figure 9- 1/100.000 Scaled Environmental Plan

3.3.2. Koruma Amaçlı İmar Planı Sonrası (2011 Yılı Sonrası)

Kentsel Sit Alanına ait ilk koruma amaçlı imar planı Sivrihisar Belediye Meclisinin 05.10.2010 tarih 53 Sayılı kararı, Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 23.02.2011 tarih 4720 sayılı kararı ile onaylanmıştır (Uurlu ve Mut, 2016). 2011 yılında yapılan Sivrihisar Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planının amacı; Sivrihisar İmar Planı kapsamında bulunan kentsel sit alanının, doğal, kültürel ve tarihi kaynak değerlerinin koruma ve kullanma dengesi içerisinde planlanarak tanıtımının yapılması, kentin tarihsel kimliğinin ortaya konulacağı bir planlama yaklaşımı içerisinde, sit alanı ile kentin planlı alanlarının ilişkilerinin kurulması ve sit alanı içerisindeki kültür varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunmasıdır (AKS Planlama,2011; Aytekin, 2013). Bu plan kentin merkezinde doğu-batı doğrultusunda 88,19 ha'lık bir alan kaplamaktadır (AKS Planlama,2011; Aytekin, 2013) (Şekil 10).

Sivrihisar Koruma Amaçlı İmar Planı'nın zamanla eksiklerini gidermek üzere revizyona gidilmiştir. 2016 yılında onanan Sivrihisar Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planının hedefleri; kentsel sit alanının gereği olan "koruma, kullanma, geliştirme" ilkeleri doğrultusunda, alana yönelik tahribatı ve baskıları önleyecek kararların oluşturulması, kentsel sit alanının geçiş alanları ile birlikte ele alınarak tarihi dokunun yaşatılması, yerleşmenin sahip olduğu kültürel birikimi geleceğe taşınması gereken bir miras olarak kabul eden bir anlayışla yeni yapılaşma hükümlerinin belirlenmesi ve kaliteli fiziksel çevre oluşturulması, Sivrihisar'ın sahip olduğu tarihi, doğal

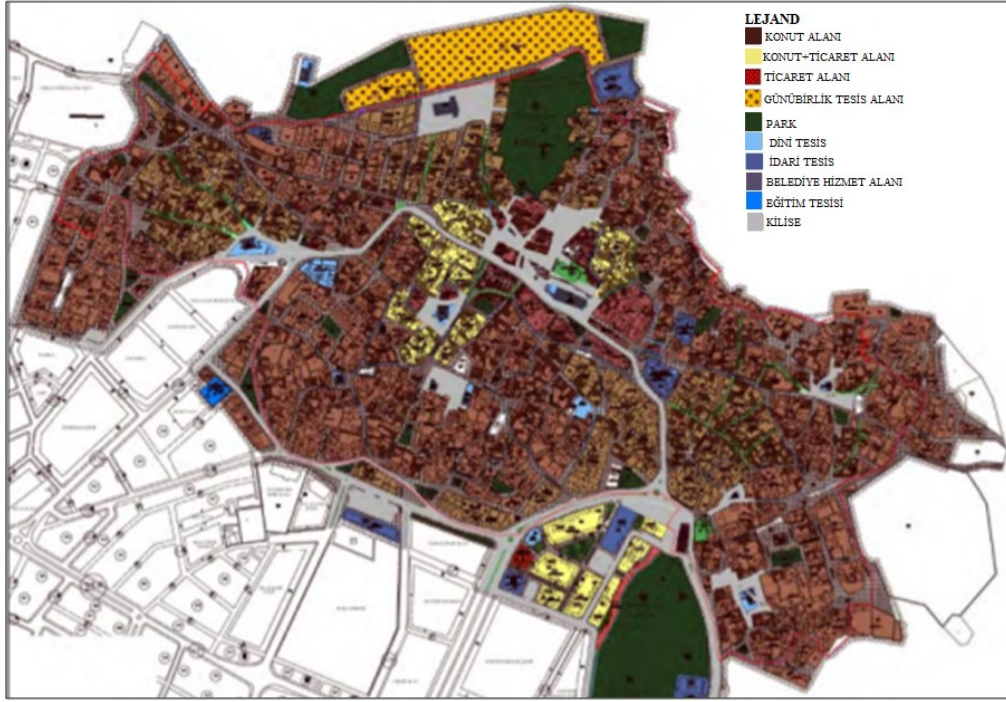
ve kültürel değerlerle birlikte ele alınması şeklinde belirtilmiştir (Halaç vd, 2017) (Şekil 11).

Koruma Amaçlı İmar Planı'nda, Sivrihisar K1 ve K2 olarak bölümlere ayrılmıştır. K1 "Bütünlüğü Bozulmamış ve Doku Özellikleri Açısından Özgün Koruma Bölgeleri" olarak tanımlanmış ve sağlıklılaştırma, koruma, geliştirme ve yeniden işlevlendirme programına alınmış, öncelikli gelişme alanları olarak belirlenen 8 ayrı bölgeye bölünmüştür. K2 ise "Bütünlük ve Kentsel Doku Açısından Kısmen Özgün Koruma Bölgeleri" olarak belirtilmiş ve ele alınan ikincil öncelikli müdahale alanları olarak tanımlanmıştır (Sivrihisar Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı Raporu, 2016; Halaç vd, 2017).

Aynı yıl içinde Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planı hazırlanarak yürürlüğe girmiştir (Şekil 12-13). Nazım İmar Planı ile somut ve soyut değerlerin korunması, fiziksel, sosyo-ekonomik ve yönetsel problemlerin çözülmesi için üst ölçekten alt ölçeğine inen kararların verildiği bütünlük bir planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımla, yerleşmenin barındırdığı kültürel birikimin geleceğe taşınması, yeni yapılaşma kurallarının esas alınarak, bölgenin günümüz koşullarına uygun yaşanabilir bir çevreye dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Planlaması yapılan alan, kentsel sit alanına komşu alanlar ve yeni gelişme alanları olarak 2 kategoride irdelenmiştir. Kentsel Sit alanına komşu olan konut alanlarında mevcut doku aynen korunmuş ve tarihi dokuyla uyumu göz önüne alınarak düşük yoğunluk önerilmiştir. Diğer alanlarda genelde orta ve yüksek yoğunluk verilmiştir". Sivrihisar yerleşiminin gelişmesinin batı ve güney yönünde olacağı bu planda

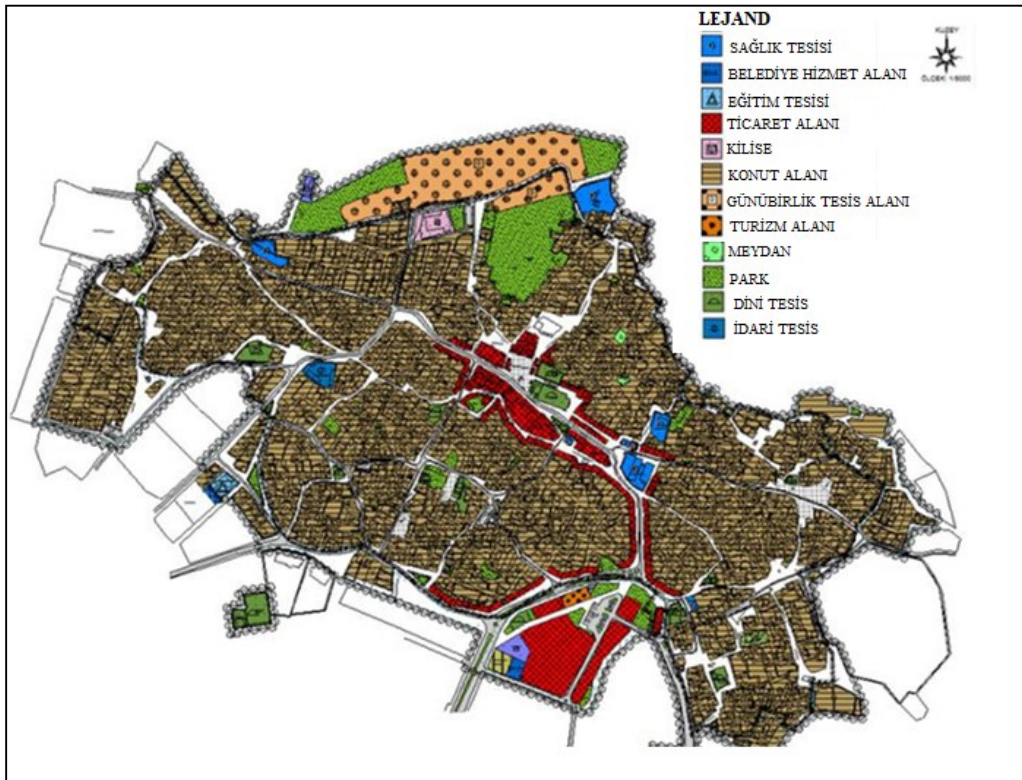
da gösterilmiştir. Mevcut dokudaki, ticaret aksları korunarak, -plana işlenmiş, yeni gelişme alanlarında, -ana ulaşım aksları üzerinde ticaret ve konut kullanımına yer verilmiştir. Sivrihisar'da son yıllarda

turizmle ilgili gelişmeler dikkate alınarak, karayolu kenarında bulunan alanlarda, ticaret-turizm-konut fonksiyonu önerilmiştir (Urlu ve Mut, 2016).

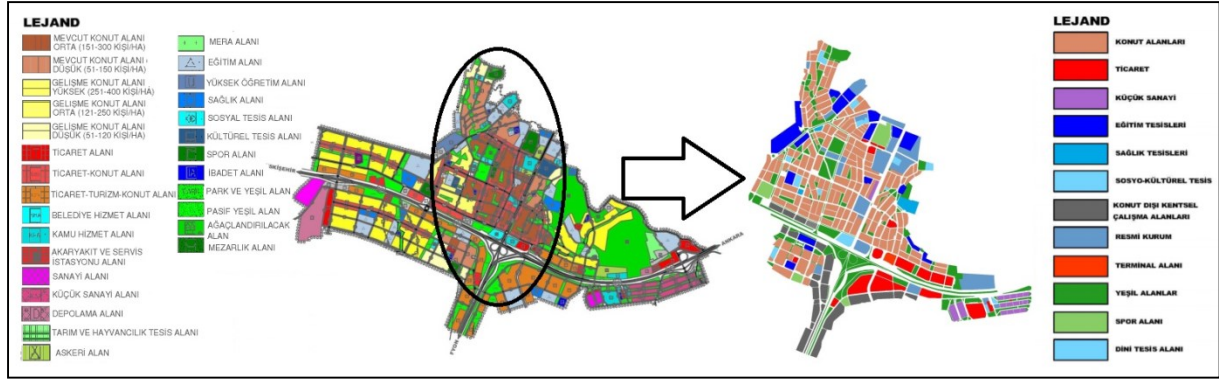
Şekil 10- 2011 yılı Sivrihisar Koruma Amaçlı İmar Planı (Sivrihisar Belediyesi Arşivi; Öz, 2018)

Figure 10- Sivrihisar Development Plan for Conservation in 2011

Şekil 11- Sivrihisar Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (Sivrihisar Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı Raporu, 2016; Halaç vd, 2017).

Figure 11- Sivrihisar Urban Site Development Plan for Conservation

Şekil 12- 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı
(Karaağaç, 2018)

Figure 12- Development Plan scaled 1/5.000

Şekil 13- Uygulama İmar Planı (Urlu ve Mut, 2016)

Figure 13- Implementation Development Plan

Ayrıca, 2015 yılında Organize Sanayi Bölgesine ait 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından onaylanmıştır (Urlu ve Mut, 2016).

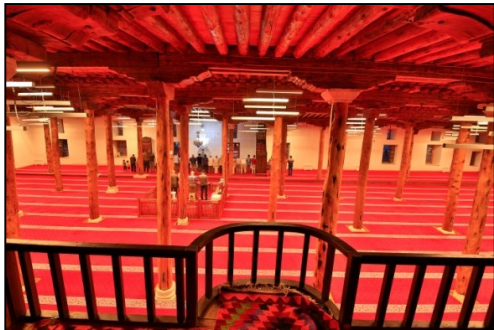
Sivrihisar Ulucami 2016 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmıştır. Selçuklu eserlerinden olan Ulucami'nin çatısı 67 ahşap direk taşımakta ve mihraba paralel dikdörtgen planlı üç kapısı bulunmaktadır (Url-5, 2020) (Fotoğraf 5). Anadolu'nun en büyük ahşap direkli camilerinden biri olması sebebiyle önem taşımaktadır (İnceoğlu, 2013).

Sivrihisar tarihi bölgesine ilişkin tescil ve planlama çalışmaları günümüzde de devam etmektedir. Yenice Mahallesi'nde yer alan Süpürgelik, III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir. Sit alanında yoğun miktarda Klasik Osmanlı Dönemine tarihlenen seramik parçaları bulunmaktadır (Karaağaç, 2018). 2018 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı yapılan alana, III. Derece Arkeolojik Sit sınırı işlenmiş, mevcut nazım imar planındaki yol aksları ve fonksiyonların devamlılığı istenmiştir (Karaağaç, 2018).

Günümüzde Sivrihisar'da turizmin gelişmesine de katkı sağlamak amacıyla koruma çalışmaları devam etmektedir. Demirciler Arastası olarak bilinen çarşı bölgesinde cephe yenileme, yollara taş döşeme ve çevre düzenleme uygulamaları ile sokak sağlıklılaştırma çalışmaları tamamlanmıştır. Tarihi çarşı daha düzenli hale getirilerek ticari faaliyetlerin devamlılığı sağlanmaktadır (Fotoğraf 6).

Sivrihisar'da ayrıca, birçok binanın restorasyonu tamamlanarak koruma-kullanma dengesi çerçevesinde kullanılabilir hale getirilmektedir (Fotoğraf 7). Ancak tarihi bölgede restorasyon ihtiyacı olan daha birçok yapı bulunmaktadır (Fotoğraf 8).

Sivrihisar'da sokak sağlıklılaştırma projeleri kapsamında 2016 yılında Neman Sokak'ta 17 ev, 2018 yılında Yemenici Sokak'ta 35 işyeri, Hazinedar Sokak ve Akçeşme Sokak'ta 24 işyeri, Santral Sokak ve Kutlu Çeşme Sokak'ta 23 ev restore edilmiştir (Url-6,2021) (Şekil 14). Günümüzde Çağla ve Hisar Sokak'taki sağlıklılaştırma çalışmaları da tamamlanmıştır.

Fotoğraf 5- Ulucami (Url-4 ve Url-5)

Photo 5- Grand Mosque

Fotoğraf 6- Tarihi çarşı
Photo 6- Historical bazaar

Fotoğraf 7- Restorasyonu yapılmış yapı örnekleri (solda: Metin Yurdanur Kültür Sanat Evi, sağda Kılıç Mescid Minaresi (Camisiz Minare) ve çevresi)
Photo 7- Restorated building examples

Fotoğraf 8- Restorasyon ihtiyacı olan yapılara örnekler
Photo 8- Examples of buildings need restoration

Şekil 14- Sağlıklaştırma çalışmaları yürütülen sokak ve caddeler
Figure 14- Streets and roads where rehabilitation are made

Sivrihisar’da cephe yenileme ve sağlıklaştırma çalışmalarının yanı sıra Eski Askeri Hastane’nin restorasyonu, Alemşah Kümbeti çevresinin düzenlenmesi gibi projelerin uygulanmasına devam edilmektedir. Hamamkarahisar Hamamı ve Ermeni Hamamı restorasyonu planlanan projeler arasında yer almaktadır (Url-5, 2021).

Sivrihisar’da Ermeni Kilisesi’nin olduğu bölge peyzaj düzenlemeleri ile canlı bir alana dönüştürülmüştür. Alanda çok sayıda heykelin bir arada bulunduğu Açık Hava Heykel Müzesi yer almakta ve ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir (Fotoğraf 9). Merkezden Kiliseye ulaşan akslar, ilgili kurumlar tarafından, canlandırılmak amaçlı yeniden ele alınmaktadır. Akslar üzerinde tarihi değere sahip olan konutların yer alması ve restorasyon ile yeniden hayata kazandırılması amaçlanmaktadır (Kuşak Toprak, 2020)

Fotoğraf 9- Metin Yurdanur Açık Hava Heykel Müzesi
Photo 9- Metin Yurdanur Open Air Sculpture Museum

Son dönemde Sivrihisar’da turizmi geliştirmek ve tarihi dokunun korunması adına çalışmalar yapılmaktadır. Sürdürülebilir turizm politikaları kapsamında Sivrihisar’ın geleneksel dokusunun ve tarihi değerlerinin korunarak kullanımı önem taşımaktadır.

4. SONUÇ

Konumu ve topoğrafyası gereği tarih boyunca farklı medeniyetlerin ilgisini çeken Sivrihisar, günümüzde de geleneksel Türk kenti özelliklerini sergilemesi ve tarihi dokunun çok fazla tahrip görmemesine bağlı olarak önemini korumaktadır. Sivrihisar, yapılan planlama çalışmaları ile planlı gelişmeye teşvik edilmekle birlikte, tarihi ve kültürel değerlerinin korunmasına yönelik önlemler alınmaktadır. Artan nüfusla birlikte kentin güneyinde ve tarihi kent merkezinin dışında yeni konut alanlarının açılmış olması geleneksel dokunun zarar görmesini engellemiştir. Kentin tarihi ve kültürel özelliklerinin turizm açısından değerlendirilmesi ekonomik yönden doğru bir karar olarak düşünülmektedir. Ancak turizmin tarihi doku üzerinde oluşturacağı tahribat ve baskının düşünülerek planlanması gereklidir. Bilinmektedir ki turizmin sürdürülebilirliği sağlanmadığı durumlarda özellikle koruma açısından turizm avantajdan çok dezavantaja dönüşmektedir.

Sivrihisar’da restorasyon ve sağlıklaştırma çalışmaları ile önemli adımlar atılmaktadır. Tarihi kentte yapılan koruma çalışmaları özgün dokuyu korur niteliktedir. Bunun devamlılığı sağlanarak, tarihi kent merkezindeki tüm tescilli yapılar için uygulanabilirliği önem taşımaktadır. Kent, bütün olarak ele alınıp, eski

ve yeni kent dokusu arasındaki entegrasyon düşünülmelidir.

Yürürlükte olan Nazım İmar Planı'nda Eskişehir-Ankara karayolunun güneyine ağırlık verilmiş ve yeni konut bölgeleri burada oluşturulmuştur. Yeni yerleşim alanlarının tarihi kent merkezinin dışında ve uzağında bulunması koruma açısından önemli bir adımdır. Çoğu kentte olduğu gibi Sivrihisar'da da planlama çalışmaları parçacıl olarak yürütülmektedir. Bütüncül planlama anlayışı çerçevesinde plan hiyerarşisine uygun olarak koruma amaçlı imar planları ile nazım ve uygulama imar planlarının birbiriyle entegre olarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Aynı zamanda, kentle ilgili kararlar alınırken yerel yönetimler, farklı disiplinlerden meslek dallarındaki uzman kişiler ve halkın düşüncelerini alarak hareket etmelidir. Bunlara ek olarak Sivrihisar'da yapılması gereken düzenlemeleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Somut ve soyut kültürel mirasın korunması sağlanmalı,
- Restorasyon çalışmaları artırılmalı,

- Restore edilen geleneksel yapıların kontrollü şekilde, konut işlevi dışında (konaklama, restoran vb) kullanımı teşvik edilmeli,
- Tarihi yapıların bakım ve onarımında süreklilik olmalı,
- Turizmin doğal yapı üzerindeki olası baskını engellemek adına önlemler alınmalı,
- Kentin tanıtımı yapılmalı,
- Halk koruma ve turizm konusunda bilgilendirilmeli,

Sivrihisar'ın aşırı turist yoğunluğundan olumsuz şekilde etkilenmemesi için taşıma kapasitesinin dikkate alınması gereklidir. Sonuç olarak, tarihi, doğal ve kültürel değerleri ile öneme sahip Sivrihisar'da turizm sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde ele alınmalıdır. Koruma, sağlıklaştırma ve yenileme gibi politikalar uygulanarak yıpranan tarihi dokunun sürekliliği sağlanmalıdır.

Referanslar

- AKS Planlama ve Mühendislik Ltd. Şti. 2011. *Sivrihisar Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı, Plan Açıklama Raporu*, Sivrihisar Belediye Başkanlığı, Sivrihisar.
- Aksoy, E. 2005. *Kentsel gelişme ile ulaşım etkileşimi-Sivrihisar örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Aksoy, E. 2010. Kentsel gelişmede ulaşımın etkinliği Sivrihisar. *Eski Yeni Dergi*, 34-43.
- Aytekin, O. 2013. *Eskişehir ili Sivrihisar ilçesi Kapaklıkaya evi restorasyon önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Bultan, S. 2019. *Eskişehir ili, Sivrihisar ilçesi, Mavi Han restorasyon önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Cansever, T. 2010. *Osmanlı Şehri*. (1). İstanbul: Timaş Yayınları, 66, 95-98.
- Çeçener, B. 1992. Ülkemizde taşınmaz kültür ve doğa varlıklarını koruma olayı ve bu konuda bazı eleştirel görüşler. *Ege Mimarlık Dergisi*, 2, 46-48.
- Çötel, M.G. 2012. Kültürel peyzajın korunması ve sürdürülebilir kentsel gelişmenin yaratılması yönünde bir politika önerisi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32):1,71-110.
- Halaç, H. H., Yıldırım, Ö. C., Abacı, C. S. 2017. Sivrihisar sakin şehir olabilir mi?, *Route Educational and Social Science Journal*, 4(7), 142-160.
- İnceoğlu, M. 2013. Sivrihisar'da sürdürülebilirlik üzerine üç mimari proje, *E-Journal of New World Sciences Academy NWSA-Social Sciences*, 8 (3), 133-152.
- Kan, H. 2009. *Taraklı yerleşimindeki tarihi dokunun sürdürülebilirliği bağlamında kentsel koruma ve geliştirme stratejileri*, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi.
- Kapuci, C. 2004. *Tarihi kent dokusunun turizm potansiyeline etkisi: İznik kenti örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.
- Karaağaç, N. 2018. Sivrihisar Süpürgelik mevki III. derece arkeolojik sit alanı koruma amaçlı nazım imar planı açıklama raporu.
- Koca, H. 2019. *Osmanlı hâkimiyetinde Sivrihisar kazası*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi.
- Kuçak Toprak, G. 2020. *Türkiye'de kentsel sit alanlarında yeni yapı tasarımlarına yönelik bir yöntem önerisi: Göynük, Sivrihisar, Sille*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Öz, K. 2018. *Eskişehir ili Sivrihisar ilçesi mevcut geleneksel ve yeni kent dokusunun mekansal kullanım bağlamında biçim grameri analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Özcan, K. 2009. Sürdürülebilir Kentsel korumanın olabirliği üzerine bir yaklaşım önerisi: Konya tarihi kent merkezi örneği, *METU JFA* 26(2), 1-18.
- Özdemir, H. 2007. *Tarihi çevrede kentsel peyzaj tasarım ilkelerinin belirlenmesi, İstanbul Zeyrek örneğinde bir irdeleme*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.
- Ramsay, W.M. 1960. *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*, Mihri Pektaş (çev.), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sayan, Y. 2009. *Sivrihisar evleri*. İzmir / Türkiye: Ege Üniversitesi Yayınları, Sivrihisar Belediyesi Arşivi, 2017.
- Sivrihisar Koruma Amaçlı Revizyon imar Planı Raporu, 2016.
- Urlu, N., Mut, T. 2016. *Sivrihisar nazım imar planı açıklama raporu*, Ortek Proje Ltd.Şti. Eskişehir.
- Yazgan, M. E., Erdoğan, E. 1992. *Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama*. Peyzaj Mimarlığı Derneği Yayınları: 2, Ankara.
- Yusof, N.A., Mui, L.Y., Meng, L.L., Fern, T.S. 2007. Urban conservation as a development strategy to revitalize real estate market: an analysis of property transactions in Georgetown Penang, *Journal of Construction in Developing Countries*, 12(2):43-61.
- Url-1.** Blogspot, 2020. https://2.bp.blogspot.com/-8jtSnNW78T0/XF2jYEg8fSI/AAAAAAAVk8/bP6x1wfqMioemfUz7Tle42ZDQVq-6BgqACLcBGAs/s1600/sivrihisar_eskisehir.jpg, Erişim Tarihi.26.10.2020.
- Url-2.** Sivrihisar Kültür ve Haber Portalı, 2020. www.sivrihisar.web.tr Erişim Tarihi. 26.10.2020

- Url-3.** Google Earth, 2020. Google.earth.com Erişim Tarihi.04.12.2020
- Url-4.** Anadolu Ajansı, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dunya-mirasi-sivrihisar-ulu-cami-cemaatine-kavustu/1870331> Erişim Tarihi.04.12.2020.
- Url-5.** Sivrihisar Belediyesi, 2020. <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/ulu-cami/> Erişim Tarihi.04.12.2020
- Url-6.** Sivrihisar Belediyesi Facebook Sayfası, 2021. www.facebook.com/sivrihisarbld/posts/2244241825835173 Erişim Tarihi.13.02.2021